

RASPRAVE I ČLANCI

PRISUSTVO DVOJNOG SEMANTIČKOG ODNOSA UNUTAR SLOŽENE REČENICE S TEMPORALNOM KLAUZOM U FRANCUSKOM I SRPSKOHRVATSKOM JEZIKU

VLADO SUČIĆ

Filozofski fakultet, Sarajevo

UDK 808.61/62-56:804.0-56

Izvorni naučni rad

Primljen: 28. avgusta 1986.

Prihvaćen: 20. novembra 1986.

0. Ovdje će biti govora o neizdiferenciranim odnosima u složenoj rečenici sa temporalnom klauzom u francuskom i srpskohrvatskom jeziku. Rađeći doktorsku disertaciju,¹ na obimnijem jezičkom materijalu, primijetili smo da logičkosemantička struktura odnosa u jednom tipu složene rečenice sa temporalnom klauzom koja se uvodi veznikom *quand / lorsque* — kad zaslužuje posebnu pažnju. To je razlog zbog kojeg smo odlučili da ovo pitanje obradimo izvan disertacije, što činimo ovom prilikom.

1. I u francuskoj i u srpskohrvatskoj nauci o jeziku semantička identifikacija rečenice obično se vrši prema njenom dominantnom semantičkom sadržaju. Stoga u normativnim gramatikama, kako francuskog tako i srpskohrvatskog jezika, imamo čistu funkcionalnu podjelu sintaksičkosemantičkih struktura.

2. Pitanje prisustva dvaju odnosa, između korelativnih glagolskih značenja u složenoj rečenici sa temporalnom klauzom, zapaženo je u okviru šire problematike o jeziku,² ali, koliko je nama poznato, nisu mu posvećivani posebni radovi u francuskoj lingvistici. Ovu sintaksičku pojavu u serbokroatistici prva je sistematizovala i obradila profesorka Ksenija Milošević. Njezin rad,³ baziran na logičkom i formalnom planu analize jezičkih činjenica, tj. »fait de pensée« (plan logique) i »fait de grammair« (plan formel), poslužio nam je kao model — pouzdan ključ za valjanu sintaksičku analizu. Uz to, predstavljajući odličnu sintezu domena gdje se *prožimaju sintaksa i*

¹ V. Sučić: *Temporalna rečenica u savremenom francuskom i srpskohrvatskom jeziku*, neobjavljena doktorska disertacija, odbranjena na Filološkom fakultetu u Beogradu 1983.

² V.: Al. Sèchehay: *Essai sur la structure logique de la phrase*, Paris, H. Champion, 1950.

³ K. Milošević: *Jedan funkcionalno neizdiferencirani /kombinovani/ tip odnosa u složenoj rečenici u srpskohrvatskom jeziku*. Ovaj rad nije bio objavljen kad sam ga pregledao. Objavljen je u: »Makedonski jezik«, Skoplje (1981), Jubilarni zbornik posvećen akademiku Blažu Koneskom povodom 60. rođendana.

semantika, ovaj rad nam je omogućio da sagledamo slične pojave i u francuskom jeziku, pojave koje lako promiču pažnji jednog stranca.

3. Svoja kontrastivna poređenja ove sintaksičkosemantičke pojave zasnovali smo na obimnoj jezičkoj građi koju smo prikupili iz raznih književnih djela i njihovih prevoda. To su uglavnom djela ovih renomiranih francuskih i naših pisaca: Stendela, Kamijsa, Zirodua i Prusta; Andrića, Krleža, Lalića i Selimovića. U prilično obimnom jezičkom materijalu pronašli smo relativno mali broj primjera ove neobične sintaksičkosemantičke pojave. Pri tom treba naglasiti da smo u srpskohrvatskom dijelu korpusa zabilježili svega sedam primjera. To je razlog zbog kojeg smo odlučili da registrujemo sve pronađene primjere, i to sa njihovim prevodima sa francuskog jezika na srpskohrvatski i obrnuto. Prevod, u ovom slučaju, podrazumijeva preciznu logičko-gramatičku analizu, odnosno omogućava bolje sagledavanje kako formalnih tako i logičkih faktora. Na taj način, polazeći od formalnog lingvističkog znaka, npr. glagolskog vremena, dolazimo do iznalaženja određene regularnosti u manifestovanju veze između korelativnih glagolskih značenja unutar složene rečenice sa *formalnom* temporalnom klauzom, i to na relaciji sintaksa—semantika.

3.1. Složena rečenica sa formalnom temporalnom klauzom karakteristična je za *sferu prošlosti*. Dok sva preteritalna vremena i načini, čija je lepeza u francuskom jeziku jako široka, imaju svoju ulogu, odnosno mogu da učestvuju u konstituisanju složene rečenice sa temporalnom klauzom,⁴ naša analiza će pokazati da to nije slučaj i sa primjerima koji slijede:

1. Il allait partir quand Rieux, qui réfléchissait, se leva aussi et fit un pas vers lui. (Camus, 215)
/Taman se spremio da krene, kad Rijs, koji je razmišljao, ustade takode i pođe prema njemu./
2. Il allait écrire un contre-ordre à Fouqué lorsque onze heures sonnèrent. (Stendhal, 337)
/Upravo se spremio da napiše Fukeu opoziv za svoje pismo, kad otkuca jedanaest sati./
3. Il allait céder à l'attendrissement qui le gagnait, lorsque heureusement pour lui, il surprit un regard insolent de Mlle baron Velenod. (Stendhal, 481)
/I taman je bio spreman da popusti raznježenosti koja ga je obuzimala, kad uhvati, na svoju sreću, drzak pogled barona Valnoa./
4. On le crut malade, et la cousine de ma grand-mère allait envoyer demander de ses nouvelles quand à l'office elle trouva une lettre de lui qui traînait par mégarde dans le livre de comptes de la cuisinière. Proust, 255)
/Pomislili su da je bolestan, i upravo je rođaka moje bake naumila da pošalje nekoga da se raspita šta je s njim kad u služinskoj pronađe sobi njegovo pismo koje je nekom nepažnjom ostalo u kuharičinoj računskoj knjižici./
5. Sa politique en était à ce point, lorsqu'il céda au plaisir d'écrire une lettre anonyme. (Stendhal, 146)
/Njegova je politika bila u takvom stanju kad on sa zadovoljstvom pustio želji da napiše anonimno pismo./

⁴ Uporediti: V. Sučić, o. c., p. 59.

6. »Mais ce sera un bonheur...«, commençait à répondre Swann, quand le docteur l'interrompit d'un air moqueur. (Proust, 267)
/»Ali to će biti prava sreća...«, upravo je (bio) počeo da odgovara kad ga doktor prekinu podrugljivim pogledom./
7. Julien était disposé à se le tenir pour dit et à continuer gaiement la conversation, quand il entendit M.de Rênal qui s'approchait. (Stendhal, 65)
/Žilijen je upravo bio spreman da to uzme na znanje i da veselo nastavi razgovor kad ču gospodina Renala koji se približavao./
8. La mélancolie de Julien, aidée par la médiocre nourriture que fournissait au séminaire l'entrepreneur des dîners à 83 centimes, commençait à influencer sur sa santé, lorsqu' un matin Fouqué parut tout à coup dans sa chambre. (Stendhal, 178)
/Žilijenova je melankolija, uz pomoć slabe hrane kojom ih je za 83 santima po obroku nabavljač snabdijevao, počela da utječe na njegovo zdravlje, kad se jednog jutra Fuke iznenada pojavi u njegovoj sobi./
9. Ici le remue-ménage assourdi qui accompagnait généralement les pauses du père Paneloux commençait à se faire entendre quand, inopinément, le prédicateur reprit avec force en faisant mine de demander à la place de ses auditeurs quelle était en somme, la conduite à tenir. (Camus, 224)
/Tu se počeo javljati prigušen žamor koji bi obično označio pauze oca Panelua, kadli izneda propovjednik nastavi i pretvarajući se zapita, umjesto svojih slušalaca, kako zapravo treba da se vladaju./
10. Il était heureux de sa bravoure, quand tout à coup la belle Franc-Comtoise prit un air glacial. (Stendhal, 187)
/Bio je radostan zbog svoje neustrašivosti, kad se najednom ljepotici iz Franš-Kontea sledi lice./
11. Julien regardait en silence l'abbé qui relisait sa démission, lorsque tout à coup la porte s'ouvrit avec fracas. (Stendhal, 204)
/Žilijen je šuteći posmatrao opata, koji je ponovo čitao ostavku, kad se odjednom vrata bučno otvoriše./
12. Après le déjeuner, Rieux relisait le telegramme de la maison de santé qui lui annonçait l'arrivée de sa femme, quand le téléphone se fit entendre. (Camus, 23)
/Nakon ručka, Rije je ponovo čitao telegram lječilišta, koje mu je javljalo dolazak njegove žene, kad zazvoni telefon./
13. Le lendemain de fort bonne heure, Julien faisait des copies de lettres dans la bibliothèque, lorsque Mlle Mathilde y entra par une petite porte de dégagement, fort bien cachée avec des dos de livres. (Stendhal, 246)
/Sutradan, vrlo rano, Žilijen je u biblioteci prepisivao pisma, kad uđe gospodica Matilda kroz mala sporedna vrata, koja su knjigama bila vrlo dobro sakrivena./
14. Elle le cherchait presque des yeux, lorsqu'elle l'aperçut dans un autre salon. (Stendhal, 319)
/Gotovo ga je tražila pogledom, kad ga ugleda u drugom salonu./
15. Poëeo je strugati nožem umornu klaunsku masku u ogledalu, kada mu je, u porculanskoj puderdozi na toaletnom stolu, u dlakavoj pahuljičavoj masi vate za pakovanje, privuklo pažnju neobično priviđenje... (Krleža, 113)
/Il commençait à racler de sa lame le masque de clown, crayeux et las, reflété par la glace, quand, issue de la masse floconneuse du tampon d'ouate placé dans un poudrier, une forme singulière attirait son attention... (Begić, 389)
16. A. minuit, Tarrou et Rieux faisaient à Rambert le plan du quartier qu'il était chargé de prospecter; quand Tarrou regarda sa montre. (Camus, 209)
/O ponoći Rije i Taru su objašnjavali Ramberu plan gradskog predjela za koji je on bio zadužen da ga kontroliše, kadli Taru pogleda na sat./
17. (...) kad je htio da se izvuče na vršcima prstiju, neoprezno dodirnuvši kvaku patentne brave, zapeo je o limenku i posrnuo... (Krleža, 115)

- /(...) il allait se retirer sur la pointe des pieds quand il effleura par mégarde la poignée de la serrure de sûreté... (Begić, 391)
18. (...) i tu se pripio uz zemlju kao žaba, kada odozgo, iz kuće, sa vrha stepenica, zviz, zviz, zviz, puca neko po njemu. (Krleža, 74)
- /(...) tapi contre le sol comme une grenouille, quand du haut des marches de la maison, quelqu'un se mit à tirer, sur lui comme sur un lapin. (Begić, 359)
19. Julien n'était pas encore revenu de la rêverie profonde où l'avait plongé l'événement de la cathédrale, lorsqu'un matin le sévère l'abbé Pirard le fit appeler. (Stendhal, 196)
- /Zilijen se još nije bio povratio iz dubokog sanjarenja u koji ga je bacio doživljaj u katedrali, kad ga jednog jutra opet Pirar pozva k sebi./
20. Pola sata prije Nielsenova dolaska, dežurna noćna sobarica skoknula je po običaju da vidi je li u Nielsenovoj spavaonici sve u redu, kad joj se iznenada (...) pričulo kao da čuje kako na salonskom stolu kuca sat. (Krleža, 10)
- /Une demi-heure avant l'arrivée de Nielsen, la femme de chambre de service de cette nuit était allée voir, selon son habitude, si tout était en ordre dans l'appartement de l'hôte de la Blathuanie quand elle eut (...) l'impression, d'entendre le tic tac d'une pendule sur la table du salon./ (Begić, 312)
21. Pridem na prstima i sagnem se da provirim; još nisam ni oka prislonio, kad ti se ona vrata otvoriše, a ja onako pobauljke upadoh u neku svijetlu i prostranu sobu. (Andrić, 78)
- /Je m'approche sur la pointe des pieds et je m'accroupis pour jeter un oeil; j'étais à place que voilà la porte qui s'ouvre et qu'est-ce que je vois? (Matillon, 56)/
22. Izišla žena, bremenita u osom mjesecu, da plakne času, a taman zamahnula da prolije vodu, kad joj se nešto dade pogledati uz sokak a otud se valja fil, pravo na nju. (Andrić, 63)
- /La femme est sortie, enceinte de sept mois, pour rincer une écuelle, et la voilà qui lève les bras pour vider l'eau quand il lui semble voir quelque chose le long de la rue: c'était le fil qui se balançait et qui fonçait droit sur elle. (Matillon, 42)/
23. (...) mislio sam da spava, i kad sam već odustao, kapiju je otvorila ona sitna žena, opet krijući lice i namještajući kosu, čudno zbunjena. (Selimović, 137)
- /Je pensais qu'il dormait, j'allais renoncer quand la porte fut ouverte par cette femme gracile qui, comme l'autre fois, dissimulait son visage et arrangeait ses cheveux, curieusement troublée. (Begić, 145)/

3.2.1. U svim primjerima spoljni znak veze između korelativnih glagolskih značenja jeste veznik *quand* (*lorsque*) — kad, čiji semantički sadržaj podrazumijeva opšte temporalno značenje. Za razliku od semantičko markiranih veznika — npr.: *après que* — *nakon što*; *dès que* — *čim* i sl. — veznik *kad* je *neutralan* u pogledu određivanja relativne hronologije između korelativnih glagolskih značenja koja povezuje.⁵ Dakle, njegova uloga — uloga veze — ima formalnu vrijednost. To je njegova gramatička uloga.

Ne odvajajući formu od sadržaja, tj. ostajući u domenu konteksta i situacije, odnosno ne dajući prednost ni onoj Brinoovoj šemi »*pensée-langue*«, u analizi naših primjera polazimo sa stanovišta da formalna i logička komponenta djeluju solidarno pri interpretaciji jezičkih činjenica. *Jezik i mišljenje*

⁵ Uporediti: K. Milošević, *Futur II i sinonimski oblici u savremenom srpsko-hrvatskom jeziku*, izd. ANUBiH, Sarajevo, 1970, p. 32.

su konstantno u interdependenciji: »Si la pensée agit sur la langue, la langue façonne, elle aussi, la pensée à sa mesure. Nous cherchons sans cesse à adopter la parole à nos besoins, mais elle même nous contraint à plier notre esprit à des formes d'expression que l'usage impose inéluctablement«.⁶

3.1.3. Ako pođemo sa gramatičkog stanovišta, naši primjeni pripadaju složenoj rečenici sa temporalnom klauzom, kako u francuskom tako i u srpsko-hrvatskom jeziku. Međutim, na psihologičkom planu sinteze korelativnih glagolskih značenja imamo pojavu koja nas uvodi u domen *paratakse*, i to u domen *adverzativnog modaliteta*. To nas upućuje na zaključak da veznik *quand* (*lorsque*) — kad, u ovoj realizovanoj sintaksičosemantičkoj strukturi, vrši ulogu *logičke partikule*⁷ — funkcionalna uloga — i to u strogo određenoj morfološko-sintaksičkoj konstelenciji. Psihologička uloga partikule, u sadejstvu sa ostalim elementima konteksta — na prvom mjestu kombinacija glagolskih vremena i glagolskih aspekatskih značenja — izbiја u prvi plan, tako da *gramatička uloga veznika* — potčinjavanje (subordinacija) jedne rečenice drugoj — blijedi, odnosno svodi se na »la réalisation d'une synthèse de deux propositions, conçue d'avance par celui qui parle et exprimée dans une forme adéquate«.⁸

3.1.4. Fiksirano mjesto temporalne klauze — postpozicija — u logičkom je skladu sa linearnim slijedom korelativnih situacija. U logički slijed događaja, stanja, radnji i sl., ona unosi nešto neočekivano, odnosno najavljuje »novi događaj« koji dovodi do nagle promjene situacije predstavljene supraordiniranom klauzom. Time je isključena mogućnost da temporalna klauza — tj. formalna temporalna klauza — služi kao referenca za determinaciju supraordinirane situacije, odnosno da precizira trenutak radnje upravnog procesa kao što to obično čini temporalna klauza.

3.1.5. Šta primorava temporalnu klauzu da isključivo dolazi u postpoziciji? Sigurno je da na to ne utiče nikakav sintaksički instrument. Reparticiona aspekatskih vrijednosti dvaju korelativnih predikata u tome može imati svoju ulogu. Glagol u predikatu supraordinirane klauze, svojom inherentnom semantikom, podrazumijeva manifestaciju neke situacije sa osobinom trajanja, čiji kontinuitet prekida perfektivna radnja korelativne predikacije. Ovakva kombinacija aspekatskih značenja odgovara »psihološkom« odnosu, odnosno psihološkom ustrojstvu događaja predstavljenih korelativnim predikacijama.

4. Interesantno je primijetiti da su francuski i srpskohrvatski jezik odabrali identičnu sintaksičku formu — složenu rečenicu sa temporalnom klauzom — koja se uvodi veznikom najopštijeg značenja — za predstavljanje logičkog odnosa *temporalne* i *adverzativne* relacije. Na ovom mjestu treba još jednom istaći da naša namjera nije u stvaranju radikalnije sistematske ana-

⁶ M. Dessaintes, *Eléments de linguistique descriptive*, p. 28—29.

⁷ Vidi definiciju veznika kod autora *Larusove Gramatike XX vijeka*, p. 392.

⁸ A. Blikenberg, *L'ordre des mots en français moderne*, II, Copenhague, 1933,

lize. Naša poređenja, prije svega, nisu lišena *praktičnog* značaja, a smatramo da mogu dati doprinos i u *teorijskom* smislu.

4.1. Pošto se pojava koju istražujemo, i u francuskom i u srpskohrvatskom jeziku, manifestuje kroz identičnu sintaksičku formu, neophodno je sagledati *razliku na morfološkom planu*, odnosno precizirati gramatičke konstituente datog sistema. Razlika gramatičkih konstituenata je uvjetovana *aspektskom* prirodom dvaju jezika: aspekt je u francuskom jeziku sintaksička kategorija, a u srpskohrvatskom morfološka.

Mi ćemo, pri analizi naših primjera, voditi računa o svim relevantnim faktorima — eksplicitnim i implicitnim — i to na morfološkom, semantičkom i sintaksičkom planu. Uz to, imamo u vidu psihološko i fizičko proticanje vremena.

U primjeru 1. — *Il allait partir quand Rieux, qui réfléchissait, se leva aussi et fit un pas vers lui.* — *bliski futur u prošlosti* (futur immédiat dans le passé), u predikatu supraordinirane klauze, stoji prema aoristu (passé simple) u predikatu temporalne klauze. Ovdje temporalna klauza, umjesto da određuje trenutak vršenja glavne preteritalne buduće radnje, predstavlja razlog njenog *nevršenja*, odnosno ne dozvoljava da dođe do realizacije njenog sadržaja ili tu realizaciju za izvjesno vrijeme odgađa. Uz to, treba voditi računa o dva momenta: 1. psihološkom i 2. fizičkom proticanju vremena. Na psihološkom planu, sadržaj predikata u supraordiniranoj klauzi — »psihološko stanje subjekta« — može biti shvaćen kao da je »realizovan«, ali do njegove fizičke realizacije ne dolazi zbog neočekivanog događaja datog u sadržaju korelativne predikacije.

Vremenske međuzavisnosti korelativnih predikacija kao da i nema. Za logičku implikaciju, koja proizlazi iz korelativnih glagolskih značenja, ovdje je relevantno, uz prisustvo ostalih elemenata konteksta, leksičko-gramatičko svojstvo perifraze *allait partir*, i to njeno modalno značenje.⁹ Ona svojom gramatičkom formom — imperfekat glagola *aller* — i modalnim značenjem — *être sur le point de* — identifikuje, ako tako možemo reći, sintaksičku aspektsku kategoriju *imperfektivnog značenja*. Stoga naša rečenica može da glasi:

Il était sur le point de partir quand Rieux, qui réfléchissait se leva aussi et fit un pas vers lui.

Ovom supstitucijom odnosi ostaju neizmijenjeni, jedino se perifrazom, *être sur le point de*, eksplicitnije predstavlja radnja koja je upravo trebala da se realizuje, ali koju je jedna druga prošla radnja spriječila, i to *neočekivano*.

4.1.2. Budući da je predložena perifraza — *aller* + *infinitiv* dotičnog glagola — karakteristična za model rečenice koju istražujemo u francuskom jeziku — prisutna je i u 2. 3. i 4. primjeru — još ćemo se zadržati na njenoj analizi. Njena semantička identifikacija, od koje zavisi pravilno predstavlja-

p. 225.

⁹ Uporediti: P. Imbs, *Emploi des temps verbaux en français moderne*, p. 21.

nje odnosa prilikom prevođenja na srpskohrvatski jezik, nimalo nije laka za strance. Teško se možemo oteti utisku da ne mislimo na njene sastavne komponente: glagol *aller* (ići) u *imperfektu* i *infinitiv* glagola koji daje osnovno značenje izrazu. Uz to, osnovni semantički sadržaj glagola *aller* — *kretanje* — koga ovdje nema¹⁰ svojom gramatičkom formom imperfekta, koja predstavlja supstitut za futur,¹¹ još više komplikuje identifikaciju perifraze.

Gramatička denominacija ovog perifrastičnog glagolskog vremena — *futur bliski u prošlosti* — koja mu ovdje sasvim odgovara, koincidira sa hronološkim odnosom situacija u klauzama. Odsustvo vremenskog intervala među korelativnim predikacijama, odnosno njihova *bliskost* omogućava nam da u ovaj gramatički mehanizam, u formalno neodređenoj klauzi, prilikom prevođenja na srpskohrvatski jezik, unosimo jedan od hronoloških specifikatora: *taman, upravo, upravo baš, baš, tek što, samo što, već*.

4.1.3. Primjeri, 1, 2, 3. i 4. upravo zbog prisustva gore navedene perifraze, semantički i morfološki razlikuju se od ostalih primjera, dok na sintaksičkom planu nema razlike. Situacije predstavljene korelativnim klauzama hronološki su *sukcesivne*, i to situacija iz supraordinirane klauze prethodi onoj u formalno subordiniranoj. Za predstavljanje ovog odnosa u francuskom jeziku služe sljedeća gramatička sredstva:

- a) vezničko sredstvo: *quand (lorsque)*
- b) vremenski glagolski oblik:
 - u supraordiniranoj klauzi: *futur bliski u prošlosti*
(*futur immédiat dans le passé*)
 - u subordiniranoj klauzi: *passé simple* (aorist)

4.1.4. Modalno značenje perifraze — inherentna semantika njenih sastavnih komponenata — omogućava nam sagledavanje i drugih sredstava relevantnih za ovu sintaksičku pojavu koju istražujemo. Čini nam se da određena leksika, i to naročito određene glagolske lekseme imaju znatnog udjela u konstituisanju ovog sintaksičkog mehanizma. To se manifestuje kod prevođenja naših primjera na srpskohrvatski jezik. Uz to, interesantno je primijetiti da je obavezno prisustvo *aorista* (*passé simple*) u predikatu subordinirane /temporalne/ klauze i u *francuskom* i u *srpskohrvatskom* jeziku. Identična gramatička sredstva, izuzimajući predikat supraordinirane klauze, i u srpskohrvatskom jeziku, služe za predstavljanje identičnog sukcesivnog odnosa korelativnih situacija:

- a) vezničko sredstvo: *kad*
- b) vremenski glagolski oblik:
 - u supraordiniranoj klauzi: *perfekt, krnji perfekt, pluskvamperfekt*
 - u supraordiniranoj klauzi: *aorist*.

¹⁰ Uporediti: G. Gougenheim, *Etudes sur les périphrases verbales de la langue française*, Paris, 1971, p. 85.

¹¹ Benvenist ovaj supstitut za futur naziva »prospectif«, *Problèmes de linguistique générale*, Paris, 1968, p. 237.

4.1.5. Dakle, vidska i leksička neodređenost naše perifraze dopušta različita gledanja na njeno leksičko i semantičko ponašanje u predloženom modelu složene rečenice sa temporalnom klauzom. Razlog zbog kojeg se u predikatu supraordinirane klauze, u prevodu na srpskohrvatskom jeziku, pojavljuju: *perfekt, krnji perfekt i pluskvamperfekt*.¹²

Stoga primjer 1. u prevodu na srpskohrvatskom može da glasi:

1. *Taman se spremio da krene, kad Rije, koji je razmišljao, ustade takođe i pođe prema njemu.*
2. *Taman se bio spremio da krene, kad Rije, koji je razmišljao, ustade takođe i pođe prema njemu.*
3. *Taman naumio /htio, kanio/ da krene, kad Rije, koji je razmišljao, ustade takođe i pođe prema njemu.*

4.1.6. Varijabilno gramatičko sredstvo (perfekt, krnji perfekt, pluskvamperfekt), koje može da se pojavi u predikatu supraordinirane klauze u srpskohrvatskom jeziku, u vezi je sa vidskom i leksičkom prirodom samog glagola. U našim primjerima, osnovni semantički sadržaj perifraze sa glagolom *aller*, u prevodu na srpskohrvatskom jeziku, podrazumijeva *glagole htijenja* (*hoću, kanim, namjeravam, voljan sam*), *glagole nepotpunog značenja* čija dopuna (da + prezent glagola koji se nalazi u infinitivu) *seže u sferu budućnosti*, odnosno u sferu preteritalne budućnosti. Uz to, treba imati na umu da se ovdje radi o »psihološkom stanju« subjekta, koje, na gramatičkom planu, može biti izraženo *perfektivnom i imperfektivnom* aspekatskom vrijednošću, pri čemu odnosi korelativnih predikacija ostaju neizmijenjeni. Stoga glagol *biti* (être) — vidski i leksički neodređen¹³ — ovdje može da se pojavi kao supstitut glagolima *htijenja*.

Primjer 3. — *I taman je bio spreman da popusti raznježenosti koja ga je obuzimala, kad uhvati na svoju sreću drzak pogled barona Valnoa.*

4.1.7. Aspekatsko-temporalni kontekst sinteze korelativnih predikacija identifikuje minimalnu hronološku distanciju, tj. odsustvo vremenskog intervala između korelativnih situacija. Pri tom, karakteristično je primijetiti da semantički dodir korelativnih situacija u francuskim primjerima, s obzirom na semantičku i temporalnu kvalifikaciju perifraze¹⁴ omogućava dvojaku interpretaciju: 1) radnja predstavljena supraordiniranom klauzom nije ni počela da se vrši u »fizičkom« smislu i 2) radnja supraordinirane klauze biva prekinuta na samom početku. Stoga primjer 1. može i ovako da se predstavi u srpskohrvatskom jeziku:

¹² U primjerima koje je zabilježila i analizirala profesorka Milošević jedino se pluskvamperfekt pojavljuje u predikatu supraordinirane klauze.

¹³ Uporediti: K. Milošević, *Futur II* ... p. 62. i H. Frei, *Grammaire des fautes*, Genève, 1971, pp. 214. i 254.

¹⁴ Gramatičko svojstvo perifraze (imperfekt + infinitiv) služi za »psihološku« transpoziciju vremena: imperfekt ovdje identifikuje radnju u toku, koja, u stvari, treba da se realizuje u sferi preteritalne budućnosti.

a) *Taman krenuo, kad Rije, koji je razmišljao, ustade takođe i pođe prema njemu.*

b) *Taman bio krenuo, kad Rije, koji je razmišljao, ustade takođe i pođe prema njemu.*

4.18. Kombinacija aspekatskih značenja korelativnih klauza, kako u izvornim primjerima tako i u njihovim prevodima na srpskohrvatskom jeziku, svodi se na sljedeće:

a) ingresivno-imperfektivno značenje situacije u supraordiniranoj klauzi;

b) punktualno (perfektivno) značenje situacije u temporalnoj klauzi.

Logičkom slijedu klauza, odnosno temporalnoj i logičkoj relaciji njihovoj, odgovara predložena aspekatska konstelacija: naglim »dodirom« aspekatskih komponenata dolazi do neočekivanog preokreta¹⁵ situacije u supraordiniranoj klauzi.

5. Logička implikacija *adverzativnosti*, u predloženom sintaksičkom modelu, može biti predstavljena i formalno, što »pokazuje supstitucija veznika kad nekim od tipičnih adverzativnih veznika: *ali, a, a ono, a to i sl.*¹⁶ U francuskom jeziku bili bi sljedeći veznici: *mais, alors que, cependant.*

1) *Il allait partir mais Rieux, qui réfléchissait, se leva aussi et fit un pas vers lui.*

/Upravo je bio naumio da krene, ali Rije, koji je razmišljao, ustade takođe i pođe prema njemu./

2. *Il allait écrire un contre-ordre à Fouqué mais c'est alors que onze heures sonnèrent.*

/Upravo se bio spremio da napiše Fukeu opoziv za svoje pismo, ali tada otkuca jedanaest sati./

3. *Il allait céder à l'attendrissement qui le gagnait, mais heureux — sement pour lui, il surprit un regard insolent de M.le baron Valenod.*

/I taman se bio spremio da popusti raznježenosti koja ga obuzimala, a ono uhvati na svoju sreću drzak pogled barona Valnoa./

4. *On le crut malade, et la cousine de ma grand-mère allait envoyer demander de ses nouvelles mais à l'office elle trouva une lettre qui traînait par mégarde dans le livre de comptes de la cuisinière.*

/Pomislili su da je bolestan, i upravo je rođaka moje bake bila naumila da pošalje nekoga da se raspita šta je s njim ali u služinskoj sobi pronađe neko pismo koje je nepažnjom ostalo u kuharičinoj računskoj knjižici./

¹⁵ »Ipak, u citiranim primjerima, pored informacije o određenom hronološkom odnosu životnih situacija koje se dovode u vezu u ovim složenim rečenicama, prisutno je još nešto što bismo okarakterisali kao: *elemenat iznenađenja, ponegdje — dramatičnog preloma, iznenađne ili nagle promjene postojećeg stanja, određeni preokret situacije*« (K. Milošević, *Jedan...* p. 3).

¹⁶ K. Milošević, o. c., p. 3.

I nakon supstitucije veznika, *modalitet veze* korelativnih situacija ostaje gotovo *neizmijenjen*: semantički dodir *koordiniranih* predikacija identifikuje oba odnosa relacije (temporalni i adverbativni) s tom razlikom što se ovdje *adverbativnost* nameće temporalnosti.

Mogućnost supstitucije veznika, u određenom sintaksičkosemantičkom kontekstu, upućuje na zaključak da veznik *quand* (*lorsque*), uostalom kao i svaki drugi sintaksički član, pored svoje *primarne* može da ima i *sekundarne* sintaksičke vrijednosti.¹⁷ Drugi zaključak koji logički proizlazi iz prvog: veznik *quand* (*lorsque*) — *kad*, u predloženom sintaksičkom modelu, nije glavni *eksponent*¹⁸ pojave koju istražujemo.

5.1. Dakle, primarna sintaksička funkcija — funkcija subordinacije — veznika *quand* (*lorsque*) — *kad* u ovoj sintaksičkoj konstelaciji jako je oslabljena. Uz to, ovaj sintaksički sistem, karakterističan za sferu prošlosti¹⁹ podrazumijeva strogo određeno vezivanje preteritalnih vremena.

Kako je aorist u kombinaciji sa *pluskvamperfektom* relevantan za ovaj sistem u srpskohrvatskom jeziku, mi ćemo četiri rečenice iz pomenutog rada²⁰ profesorke Milošević prevesti na francuski i vidjeti koja glagolska vremena, kao konstitutivni činioци sistema, dolaze u francuskom jeziku.

1. *I već se bio uspravio i hteo da potrči, kad primeti da se brđanin pokreće, da daje nekakve znakove od sebe.*

(*Il venait juste de se relever et voulait se mettre à courir, quand il remarqua qu'un montagnard s'agitait pour donner certains signes de vie.*)

2. *Komesar ... čete bio je tek zaspao, kad se trže od nečijeg dodira i, u mučnoj stravi, sledeno pomisli ...*

(*Le commissaire de troupe venait de s'endormir, lorsqu'un certain contact le fit tressaillir et, dans un terrible frayeur, il se mit à réfléchir ...*)

3. *Taman smo bili sišli do potoka, blizu crkve, kad zapuca iz šume.*

(*Nous venions de descendre jusqu'au ruisseau, près de l'église, lorsqu'on tira de la forêt.*)

4. *Već su se bili sakupili i ulogorili blizu prolaznih položaja, kad im ujutru dojruri glasnik i objavi da se od gluve kasabe čuje pucnjava.*

¹⁷ »Tout élément syntaxique a une fonction primaire, à savoir celle qu'il exprime *toujours et seul*, dans n'importe quel contexte; celle donc qu'il a partout dans la langue, à une époque déterminée. A côté, de cela, la plupart des éléments syntaxiques peuvent avoir un certain nombre de *fonctions secondaires*, ou »valeurs«; ce sont leurs significations que ces éléments syntaxiques ne peuvent pas exprimer seuls, mais uniquement *ensemble avec d'autres éléments*, linguistiques ou extralinguistiques« (C. de Beur, *Syntaxe du français moderne*, Leiden. 1954. p. 34).

¹⁸ Uporediti: K. Milošević, *Jedan funkcionalno neizdiferencirani ...*, p. 5.

¹⁹ Osnovna temporalna klauza koja se uvodi veznikom *kad* i sa *perfektom* u obje korelativne predikacije u srpskohrvatskom jeziku može da pokriva trinaest vremenskih vezivanja u francuskom (V. Sučić, o. c., p. 154).

²⁰ *Jedan funkcionalno neizdiferencirani /kombinovani/ tip odnosa u složenoj rečenici u srpskohrvatskom jeziku.*

Ils s'étaient déjà rassemblés et avaient établi leur camp près des positions de de départ, lorsqu'au matin un messenger arriva jusqu'à eux en courant et leur annonça qu'on entendait des coups de feu de la bourgade éteinte./

5.1.2. I u ovim primjerima, kao i njihovim prevodima na francuski jezik, *aorist* (passé simple) je *konstanta* postpozicionog člana sintaksičkog sistema. U antepozicionom članu sistema — formalno nadređenoj klauzi — umjesto futura bliskog u prošlosti — pojavljuje se, opet perifrastično glagolsko vrijeme, *perfekt bliski u prošlosti* (passé immédiat dans le passé) — gramatičko sredstva, par excellence, za označavanje *neposredne anteriornosti* u odnosu na neku drugu prošlu radnju.

Kako vidimo, u prevodu na francuskom jeziku ne pojavljuje se jedna leksema sintaksičkog sistema — vremenski specifikator — bar ga nema u površinskoj strukturi iskaza. Međutim, on je svojstven inherentnoj semantici perfekta bliskog u prošlosti. Ova činjenica ide u prilog našoj konstataciji da je kategorija aspekta u francuskom jeziku sintaksičke prirode, tj. da je aspekt svojstven glagolskim vremenima, a ne morfologiji samih glagola kao što je to slučaj u srpskohrvatskom jeziku.

U 4. primjeru — *Već su se bili sakupili...* — imamo identično vremensko vezivanje u francuskom i srpskohrvatskom jeziku: *pluskvamperfekt* u korelaciji sa *aoristom*. Ovdje, uz šire elemente konteksta, francuski *pluskvamperfekt* ima sintaksičku vrijednost perfekta bliskog u prošlosti.

5.1.3. Uloga aspekatskog značenja, odnosno glagolskog vremena je relevantna za konstituisanje sintaksičkog sistema sa naglim prekidom (*«rupture»*) među korelativnim situacijama. Jezik je odabrao odgovarajuću gramatičku aparaturu, koja je, i to vrlo rijetko i pod strogo određenim leksičkim uslovima, promjenljiva. Dakle, uz osnovni, koji bismo nazvali *«markirani vremenski glagolski par»*, tj. osnovno vremensko vezivanje korelativnih predikacija pomenutog sistema, moguće je i *«nemarkirani vremenski glagolski par»*, kako u francuskom tako i u srpskohrvatskom jeziku. Evo jednog primjera, za koji smatramo da pripada sintaksičkoj pojavi o kojoj je ovdje riječ, gdje se perfekat pojavljuje u obje korelativne predikacije:

Primjer 15. *Počeo je strugati nožem umornu klaunsku masku u ogleдалu, kada mu je, u porculanskoj puderdozi, na toaletnom stolu, u dlakavoj pahuljičavoj masi vate za pakovanje, privuklo pažnju neobično priviđenje...*

Perfekat u korelaciji sa perfektom, uz kombinaciju perfektivnih aspekatskih značenja, supstitut je za markirani glagolski vremenski par — *pluskvamperfekt* — *aorist*. *«Bliži»* dodir aspekatskih značenja ne označava nagli preokret situacije: rezultat prekida radnje u neodređenom članu sistema je prisutan, ali nije i *«markiran»*, jer nedostaje *«dinamičnost»* korelativnom članu sistema. Uz to, treba primijetiti da je predstava logičke komponente adverbzivnosti bljeđa. Ona izbija u prvi plan ako primijenimo test supstitucije vezničke:

Počeo je strugati nožem... ali mu je... privuklo pažnju neobično priviđenje...

Ovdje glagol *početi* sa svojom dopunom podrazumijeva stanje sa inkohativno-imperfektivnim značenjem što je bitan uslov za manifestovanje dvojnog semantičkog odnosa kao i mjesto temporalne klauze — postpozicija. Razlog zbog kojeg je prevodilac, u prevodu na francuskom jeziku, korelativne predikacije predstavio markiranim glagolskim vremenskim parom — *imparfait: passé simple* — relevantnim za većinu naših primjera zabilježanim u francuskim tekstovima:

Il commençait à racler de sa lame... quand... une forme singulière attire son attention...

U primjeru 20. — *Pola sata prije Nielsonova dolaska, dežurna noćna sobarica skoknula je po običaju da vidi je li u Nielsonovoj spavaonici sve u redu, kad joj se iznenada... pričulo...* — opet kod Krleže, imamo identično vremensko vezivanje kao u prethodnom primjeru: perfekat u korelaciji sa perfektom, uz kombinaciju perfektivnih aspekatskih značenja. Ovdje semantička komponenta adverbizativnosti izbija u prvi plan, a veznik *kad*, svojim prisustvom, pojačava njezin intenzitet do te mjere da se međuzavisnost korelativnih članova sintaksičkog sistema i ne osjeća, pa bi rečenica mogla da glasi ovako:

Pola sata prije Nielsonova dolaska, dežurna noćna sobarica skoknula je po običaju da vidi je li u Nielsonovoj spavaonici sve u redu. U to joj se iznenada pričulo kao da čuje kako...

Efekat prekida veze među korelativnim situacijama pojačan je leksičkim elementima — »po običaju«, »iznenada«, čiji semantički sadržaji, identifikujući semantičku kontrastivnost, naglašavaju preokret situacije tako da događaj predstavljen temporalnom klauzom poimamo kao glavnu manifestaciju iskaza na psihološkom planu. Dakle, protivno osnovnom pravilu, zavisna rečenica sadrži glavnu misao. Uz to, *supraordinirana klauza referiše o vremenu*; u njoj je i prisutna adverbijalna oznaka za vrijeme i stoga bi bilo normalno očekivati da se temporalna, prema jednom od svojih uobičajenih sintaksičkih statusa — vršenje apozitivne službe — direktno odnosi na adverbijalnu oznaku i da tako posredno određuje vrijeme radnje korelativne predikacije:

Pola sata prije Nielsonova dolaska, kada je dežurna noćna sobarica skoknula po običaju da vidi je li u Nielsonovoj sobi sve u redu, iznenada joj se pričulo kao da čuje kako na salonskom stolu kuca sat.

Premještanjem temporalnog veznika, značenje hronološke sukoesije ostaje neizmijenjeno, ali se mijenja sintaksički status korelativnih članova. Dakle, originalni primjer mogli bismo okarakterisati kao *obrnuti vid subordinacije* (subordination inverse), čije korelativne članove povezuje *cum inversum*.²¹

²¹ »Cum inversum (kad eto, kadli, zove se inversum po tome, što uza nj, protivno osnovnom pravilu, glavna rečenica izriče vrijeme, u koje se događa radnja zavisne rečenice. Zavisna rečenica, koja uvijek stoji iza glavne i sadrži glavnu

U prevodu na francuskom jeziku, efekat iznenađenja je eksplicitnije predstavljen zahvaljujući prisustvu aorista (*passé simple*) u predikatu formalno podređene klauze:

*Une demi-heure avant l'arrivée de Nielsen, la femme de chambre de service de cette nuit-là était allée voir, selon son habitude, si tout était en ordre dans l'appartement de l'hôtel de la Blathuanie, quand elle eut, en partant, l'impression d'entendre le tic-tac d'une pendule sur la table de salon.*²²

5.1.4. Pod posebnim okolnostima — leksičkim i gramatičkim, *prezent* se pojavljuje kao konstituent formalno podređene klauze u srpskohrvatskom jeziku. Takav primjer zabilježili smo kod Krleže:

18. (...) *i tu se pripio uz zemlju kao žaba, kada odozgo, iz kuće, sa vrha stepenica, zviz, zviz, zviz, puca neko po njemu kao po zecu...*

U površinskoj strukturi temporalne klauze, eksplicite je prisutan *momenat iznenađenja* (zviz, zviz, zviz) i to je razlog zbog kojeg *prezent* dolazi na mjestu aorista, odnosno značenje *dinamičnosti*, karakteristično za predikaciju temporalne klauze, leksički je obilježeno.

U prevodu, na francuskom jeziku, umjesto prezenta, stoji *aorist* glagola *se mettre à + infinitiv* što odgovara srpskohrvatskom aoristu *zapuca*:

Il s'était tapi contre le sol comme une grenouille, quand du haut des marches de la maison, quelqu'un se mit à tirer sur lui comme sur un lapin...

U primjeru 21. — ... *još nisam ni oka prislonio, kad ti se ona vrata otvoriše...* — efekat prelomne situacije — pojačan negiranim značenjem *supraordinirane klauze* — naglašava momenat logičke zavisnosti (*advezektivnost*). Radnja u predikatu *supraordinirane klauze* biva prekinuta u samom toku svoga vršenja. Razlog zbog kojeg je prevodilac, umjesto srpskohrvatskog perfekta, upotrijebio francuski *imperfekt*:

*Je m'approche sur la pointe des pieds et je m'accroupis pour jeter un oeil; j'étais à peine en place que voilà la porte qui s'ouvre...*²³

misao, izriče kakvu neočekivanu radnju» (Gortan-Gorski-Pauš, *Latinska gramatika*, Zagreb, 1954, p. 286). U vezi s ovim uporediti: A. Sèchey, o. c., pp. 202—203.

²² Interesantno je primijetiti da mnogi francuski gramatičari u ovakvim sintaksičkim realizacijama vide značenja *simultanosti* među korelativnim predikcijama: radnja označena *pluskvamperfektom* traje sve do trenutka izvršenja punktualne radnje označene *aoristom*. To je, u stvari, *parcijalna simultanost*. Detaljnije o tome uporediti: Le Bidois, G. et R., *Syntaxe du français moderne*, t. I, Paris, 1935, p. 449). Prema interpretaciji profesorke Milošević, *pluskvamperfekt* perfektivnih glagola sa pomoćnim glagolom u imperfektu — što morfološki odgovara i francuskom *pluskvamperfektu* — saopštava o rezultatu izvršenje radnje *koji traje*. I jedno i drugo gledanje, u krajnjoj instanci, svode se na isto: *vremenski dodir korelativnih situacija*. Taj dodir, u stvari, označava *preokret situacije*.

²³ Prevodilac je, umjesto *veznika* *quand* (*lorsque*), upotrijebio disjunktivni *veznički kompleks à peine... que*, koji je izazvao različite interpretacije u francuskoj nauci o jeziku. Mišljenja sintaksičara, u vezi s ovim pitanjem, podijeljena, a često i vrlo oprečna: neki od njih ovaj *veznički kompleks* stavljaju u domen *paratakse*, a drugi, opet, u domen *hipotakse*. Sama činjenica da su gledišta sintaksičara podijeljena i u pogledu denominacije korelativnih klauza u ovoj slo-

6. *Imparfait + passé simple* je bazični vremenski glagolski par u francuskom dijelu našeg korpusa. Primjeri sa *imperfektom*, u predikatu supraordinirane klauze, u prevodu na srpskohrvatskom jeziku, podrazumijevaju aspekatsko značenje *imperfektivnosti*. Kombinacija imperfektivnog sa perfektivnim aspekatskim značenjem, u složenoj rečenici sa temporalnom klauzom, obično podrazumijeva značenje simultanosti. Međutim, naša analiza pokazuje da to nije slučaj u ovim sintaksičkim realizacijama. U sljedećim primjerima:

11. *Žilijen je šuteći posmatrao opata, koji je ponovo čitao ostavku, kad se odjednom vrata bučno otvoriše.*
12. *Nakon ručka, Rije je ponovo čitao telegram lječilišta, koji mu je javljao dolazak njegove žene, kad zazvoni telefon.*

Radi se o vremenskom dodiru korelativnih situacija, ali simultanosti nema, čak ni djelimične. Ovakvo vremensko vezivanje u srpskohrvatskom jeziku karakteristično je za veznik *dok*. Razlog zbog kojeg francuski veznik *quand*, pod posebnim leksičkim uslovima konteksta, možemo supstituirati srpskohrvatskim veznikom *dok*:

10. *Bio je radostan zbog svoje neustrašivosti, kad se najednom ljepotici iz Franš-Kontea sledi lice.*
- 10a. *Bio je radostan zbog svoje neustrašivosti, dok se najednom ljepotici iz Franš-Kontea sledi lice.*

6.1. Psihologičko ustrojstvo sinteze (*agencement psychologique*)²⁴ korelativnih predikacija ostaje neizmijenjeno alko veznik *quand* — kad premjestimo iz temporalne u supraordiniranu klauzu:

7. *Quand Julien était disposé à se le tenir pour dit et à continuer gaiement la conversation, il entendit M. de Rénal qui s'approchait.*
/Kad je Žilijan bio spreman da to uzme na znanje i da veselo nastavi razgovor, začu gospodina Renala, koji se približavao./
10. *Quand il était heureux de sa bravoure, tout d'un coup la belle Franc-Comtoise prit un air glacial.*
/Kad je bio radostan zbog svoje neustrašivosti, najednom se ljepotici iz Franš-Kontea sledi lice./
12. *Après le déjeuner, quand Rieux relisait le telegramme de la maison de santé qui lui annonçait l'arrivée de sa femme, le téléphone se fit entendre.*
/Nakon ručka, kad je Rije ponovo čitao telegram lječilišta, koje mu je javljalo dolazak njegove žene, zazvoni telefon./

ženoj rečeničkoj strukturi potvrđuje naše gledište da su ovdje prisutna dva tipa sintaksičkosemantičkog odnosa — zavisni i nezavisni. Opširnije o ovome v.: Le Bidois, *Syntaxe*, II, pp. 433—434; de Boer, *Syntaxe du français moderne*, Lieden, 1954, p. 52; Al. Sècheyaye, o. c. p. 177. i 203; Marouzeau, *Stylistique française*, Paris, 1969, p. 150; G. Gogenheim, *Système grammatical de la langue française*, Paris, 1939, p. 338; G. Antoine, *La coordination en français*, p. 438. M. Regula u ovim realizacijama vidi logičku zavisnost koja ne mora uvijek biti obilježena vezničkim sredstvom (*Prés de grammaire française*, p. 192).

²⁴ Uporediti: Al. Sècheyaye, o. c., p. 203.

Da bismo uočili evoluciju smisla koji nastaje prebacivanjem veznika u formalno neodređenu klauzu, dovoljno je da uporedimo dva »moguća« značenja jedne te iste rečenice, gdje se, zaista, ništa ne mijenja na psihologičkom planu sinteze značenja korelativnih predikacija. Značenje *temporalnosti* se donekle mijenja, i to na gramatičkom planu: imperfektivna radnja antepozicione klauze postaje okvirna onoj iz postpozicione. Međutim, to je samo prividno, jer, na psihološkom planu, postoji dodir korelativnih predikacija, paralelizma nema. Ne samo da nema paralelizma, nego je značenje prekida, među korelativnim članovima sistema, i dalje prisutno, ali se znatno manje osjeća nego u originalnim primjerima. To upućuje na zaključak da mjesto veznika *quand* — *kad*, kojim se uvodi postpoziciona temporalna klauza, može da ima »određene semantičke posljedice«. ²⁵

6.1.2. U prevodu, na srpskohrvatskom jeziku, još je bljeđa slika prelomne situacije. Efekat prekida potpuno blijedi ako francuski *aorist* supstituiramo srpskohrvatskim *perfektom* — glagolskim vremenom koje može da pokriva semantički prostor svih preteritalnih glagolskih vremena:

7. *Žilijen je bio spreman da to uzme na znanje i da veselo nastavi razgovor kad je čuo gospodina de Renala, koji se približavao.*

Ovaj primjer semantički se potpuno udaljava od svog originala: dobiva se dojam da je sadržaj temporalne klauze *uzrok* vršenja radnje u supraordiniranoj, dok u originalnom primjeru imamo obmuk efekat.

Ovo su momenti praktične strane jezika o kojima treba voditi računa prilikom prevođenja, jer njihov previd dovodi do znatnijih semantičkih odstupanja, odnosno do pogrešnog preslikavanja sinteze značenja smislenih struktura korelativnih klauza.

6.1.3. Naši primjeri sa imperfektom, u predikatu supraordinirane klauze, i to, naročito, oni sa glagolom »être« — »biti«, predstavljaju, s obzirom na neodređenost njegovog semantičkog sadržaja, slučajeve koje je nemoguće svesti pod zajednički imenitelj prilikom lingvističke interpretacije. Često je potrebno sagledavanje šireg konteksta, tj. tematskog sadržaja koji prethodi realizaciji koju posmatramo. Tako u primjeru 5. —:

Sa politique en était à ce point, lorsqu'il céda au plaisir d'écrire une lettre anonyme. — anaforični izraz »en être là« — suptilnog semantičkog sadržaja — vršeci funkciju tematskog povezivanja s onim što prethodi, obezbjeđuje sagledavanje okolnosti u kojoj se nalazi subjekat a koja je u suprotnosti s onim što izriče predikat formalno podređene klauze. Razlog zbog kojeg bi francuski veznik *lorsque* trebalo supstituirati srpskohrvatskim veznikom »kadli« (»kad eto«):

Tako je upravo stajalo s njegovom politikom, kadli (kad eto), on sa zadovoljstvom popusti želji da napiše anonimno pismo.

7. Karakteristično je primijetiti da, u većini naših primjera, u predikatu antepozicione klauze stoje glagolski obrti ili perifrastična glagolska vre-

²⁵ K. Milošević, *Jedan funkcionalno neizdiferencirani...* p. 6.

mena sa inkohativnim ili voluntativnim značenjem, dok se u pospozicionoj klauzi nalaze izrazi — *tout d'un coup* (odjednom), *inopinément* (iznenada), *tout-à-coup* (odjednom) i sl., čiji semantički sadržaj naglašava prekid prve u korist druge (formalno subordinirane) radnje.

ZAKLJUČAK

7.1. Osnovne karakteristike sintaksičkog modela koji smo razmatrali bile bi sljedeće:

- a) To je tip složene rečenice sa temporalnom klauzom gdje se istovremeno manifestuju dva tipa sintaksičkosemantičkog odnosa: *temporalni* iz domena hipotakse i *adverzativni* iz domena paratakse.
- b) Za manifestovanje tog dvojnog odnosa jezik je odabrao određeni gramatički mehanizam:
 - u francuskom jeziku: *imparfait* u predikatu antepozicione klauze u korelaciji sa *passé simple*om u predikatu postpozicione;
 - u srpskohrvatskom jeziku: *pluskvamperfekat*, *krnji perfekat* i *perfekat* u predikatu antepozicione klauze prema *aoristu* u predikatu postpozicione;
 - mjesto temporalne klauze uvijek je u *postpoziciji*.
- c) Opozicija između aspekatskih značenja korelativnih predikacija — *trajanje*: *punktualnost* — uz ostale leksičke elemente konteksta, obezbjeđuje *efekat prekida* (preloma, iznenađenja) među korelativnim životnim situacijama.
- d) Veznik *quand* (lorsque) — *kad*, uz svoju osnovnu gramatičku funkciju vremenskog vezivanja, vrši funkciju logičke zavisnosti korelativnih predikacija — značenje *adverzativnosti* i stoga bi mu odgovarao naziv veznik peripetije (*quand de péripétie*).
- e) Ovaj sintaksički model predstavlja vid *obrnute subordinacije* u francuskom i srpskohrvatskom jeziku.

LA PRESENCE DE DEUX RAPPORTS SÉMANTIQUE DANS LA PHRASE COMPLEXE À CLAUSE TEMPORELLE EN FRANÇAIS ET EN SERBO-CROATE CONTEMPORAINS

Résumé

Les rapports qui s'établissent entre les deux procès liés par le subordonnant *quand* (lorsque) — *kad* sont ceux de *temps* et d'*opposition*. Dans cette structure, la clause temporelle est toujours postposée. Aucun instrument syntaxique n'intervient ici pour contraindre la temporelle à se postposer. C'est le heurt de deux aspects — duratif imperfectif dans le premier procès et momentanément perfectif dans le second — qui suffit à marquer la place fixe de la temporelle.

Dans cette phrase complexe, la subordonnée ne détermine pas le moment du procès principal, mais c'est, au contraire, la subordonnée qui énonce un événement nouveau, bref, qui se déroule pendant qu'une action de durée plus ou moins longue a lieu. Dans cette structure tout se passe comme si on voulait mettre en relief le second procès (procès postposé). Dans une grande majorité de phrases du type qui nous intéresse, se rencontrent dans la première proposition des tournures verbales à l'aspect incohatif ou volitif, dans le second membre apparaissent des expressions ou des adverbes qui soulignent la soudaineté et marque la rupture de la première action en faveur de la seconde.

Le couple temporel de base de la construction qui nous préoccupe en français est *imparfait* — *passé simple*, en serbo-croate le *plus-que-parfait* (*passé composé*) est *aoriste*. Le subordonnant *quand* (lorsque) — *kad* est ici une *conjonction de péripétie*.